

Ljubisav Marković

KOOPERACIJA

Tečaj politične ekonomije

(Nadaljevanje)

V teh pogojih raste kooperacija iz obude same družbe proizvajalcev. Leta je njihovo svobodno delo, pomeni nekaj naravnega za proizvodnjo materialnih dobrin za lastno življenje in napredek. Kooperacije ne vsiljuje proizvajalcem nikakršna posebna družbena sila. Niti ne odreja določenih odnosov, po katerih bi bilo živo delo podrejeno sredstvom za proizvodnjo in ustvarjalo bogastvo za druge. Take posebne sile v družbi ni več. Vsi so enako delavci. Delo v materialni proizvodnji velja zanje kot spoznana nujnost in zavestno dejanje pa tudi življenjska potreba.

Na tej podlagi vsaka ožja kooperacija pomeni »kombinirana« »združenega delavca«, ki nadzoruje in kontrolira razviti sistem strojne proizvodnje. Ta »združen delavec« upravlja celotni tok proizvodnje, kakor vsi proizvajalci v družbenem obsegu po svojih organih upravljajo gospodarsko dejavnost in eplošni razvoj. S temi celotnimi delovnimi organi so spojene tudi funkcije proizvodnje in funkcije razširjene reprodukcije, kakor tudi funkcije upravljanja gospodarstva. Toda glede na sistem in organe, po katerih ta »združen proizvajalec« vse to opravlja, ostaja kot zakon dejstvo, da se enostnost in povezanost kombin. proizvajalnega procesa mora znotraj svoje redakcije posebej izražati v zapovedniški volji, v eni avtoriteti — direktorju ali kakor koli se imenuje. Toda ta avtoriteta ni združenemu proizvajalcu vsiljena. Le-ta zanj ne pomeni elementa izkoriščevalske oblasti kakor v kapitalizmu. Pod temi pogoji gleda v njem posameznik normalni pogoj za svoje proizvodno življenje in pristopa k njemu kakor k delu samemu, zavestno in neprisljano.

Za sledaj samo toliko o tem. Sira obdelava tega vprašanja spada v temo o komunistični družbi.

Pripomniti pa moramo, da taka kooperacija ne nastane takoj po ukinitvi kapitalistične lastnine nad sredstvi za proizvodnjo. Treba ji je graditi, materialno in družbeno, v predhodnem obdobju. Zato pa v socialistični družbi, ki nastaja, obstajajo kooperacije kot samostojne gospodarske enote v vseh gospodarskih področjih. Kot blagovni proizvajalci morajo imeti svoj poseben gospodarski račun. V zvezi s tem, to je v zvezi s stopnjo razvoja materialnih proizvajalnih sil nove družbe, pa ostaja vrsta nasprotij predvsem zaradi nujnosti blagovnega proizvajanja. O tem bomo več govorili, ko bomo obravnavali zakon vrednosti.

Se na nekaj se moramo ozreti ob tej priložnosti. Opisane prednosti kooperacije v socializmu nas spominjajo na odnose, ki so vladali v prvotnih skupnostih. Podobnost pa je samo v najbolj splošnem smislu. Dejansko pa je med njimi bistvena razlika.

Kooperacija prvotnih ljudi, kot smo že povedali, je obsega-

la majhne človeške skupnosti. Bila je njihov podzavesten način življenja, ki je bil naravno pogojen zaradi prevelike slabosti ljudi. To je bilo stanje, ko se je človek moral šele izvleči iz prvotnih živalskih pogojev življenja. V svoji osnovi ni taka kooperacija imela niti tehnike niti znanstvene organizacije dela, ki bi ustvarjala pogoje za skupno delo. Zato so bili prvotni ljudje popolnoma sužnji slepe stihijske sile in so združevali svoje slabe moči, da bi a skupno močjo obstajali.

V taki so kooperaciji orodja za delo bila že po svoji naravi njen nasproten element. V bistvu so sili la k posamičnemu, ne pa združenemu delu. Zato so bila element njene negacije, njenega razpadanja. Samo prevelika slabost takratnih ljudi, pa tudi izoliranost posameznika je bila tista vez, ki je sili la h kooperaciji. Kakor hitro pa so se na določeni stopnji v njenem naročju razvile proizvajalne sile, kot n. pr. izum živinoreje, poljedelstva, obdelave kovin itd., so se začele te vezi kooperacije trgati. Svoje mesto je prepustila posameznemu delu. To pa je samo po sebi privedlo k privatni lastnini.

Videli smo, da pomeni kooperacija v socializmu nekaj povsem drugega. Pogoj je za funkcioniranje modernih proizvajalnih sil in njihove družbene uporabe, oblika znanstvene organizacije dela. Izraža ogromno človekovo moč, njegovo zavest samega sebe in zakonov njegovega življenja. V njenih temeljih ne delujejo take sile, ki bi težile k njeni ukinitvi. Nasprotno, deluje v smeri razvijanja kooperacije, njenega razširjanja, do najširših družbenih okvirov.

9. Kooperacija v preobrazbi kmetijstva

Kmetijstvo je del gospodarstva. Zato ne more biti izven splošnih zakonitosti gospodarskega razvoja. Kakor industrija ima tudi kmetijstvo isto smer tehničnega napredka in spremembe proizvodnih, t. j. družbenih odnosov. Kmetijstvo doživlja iste osnovne preobrazbe, ki so značilne za industrijo. Kmetijstvo pa ima tudi svoje specifičnosti, zaradi katerih poteka ta osnovni proces neenakomerno in v določeni meri v nasprotnih oblikah.

Ta splošna, skupna smer gibanja se razvija od industrijske revolucije kot velike strojne proizvodnje v okviru kooperacije, torej kot proces podružbljenja dela. Kapitalizem predstavlja samo eno zgodovinsko fazo tega gibanja. Toda kapitalizem neenakomerno razvija kooperativno delo v posameznih panogah gospodarstva. Medtem ko sčasoma zajame vso industrijo, v kmetijstvu tega ne napravi v isti meri. Kmetijstvo celo v najrazvitejših deželah zaostaja po tehničnem napredku in podružbljenju dela. Zlasti je zaostalo v tistih deželah, ki so v

kapitalističnem razvoju dosegle komaj srednjo raven. V teh deželah je imelo kmetijstvo le malo koristi od kapitalističnega progressa, njegove tehnike in uporabe znanosti v organizaciji dela. Tam je ostalo kraljestvo drobne proizvodnje in osamljenega dela. Po drugi strani — kakor se je to zgodovinsko že pokazalo — veriga kapitalizma poka najprej v takšnih deželah, n. pr. v Rusiji, Jugoslaviji, na Kitajskem itd.

Ta okoliščina otežkoča in komplicira graditev socializma v teh deželah. Terja vrsto svojevrstnih ukrepov na področju kmetijstva. V sklopu teh ukrepov ima kooperacija poseben pomen.

V začetku graditve socializma v kmetijstvu ni mogoče doseči enake kooperacije, kakršna vlada v socialistični industriji. Kooperacija izhaja v kmetijstvu iz zaostalejših pogojev drobne, ročne tehnike in z njo povezane drobne privatne lastnine proizvajalcev nad sredstvi za proizvodnjo. Zato mora tu razvoj kooperativnega delovnega procesa potekati skozi vrsto posameznih stopenj. Tu je pot neogibno daljša, toda končno vendarle pelje k isti homogeni kooperaciji socialistične proizvodnje, ki vsa počiva na industrijski podlagi, t. j. na podlagi velike strojne tehnike. Zato je industrija in zlasti tisti njen del, ki proizvaja strojno tehniko za vse gospodarstvo (vključno kmetijstvo, promet, področje distribucije), glavni vzvod gibanja preobrazbe ne samo za industrijo, marveč tudi za kmetijstvo.

Kooperacija — ali razne oblike združništva — omogoča, da poteka preobrazba kmetijstva postopoma v skladu s splošnimi gmočnimi pogoji vsega gospodarstva in s stopnjo zavesti proizvajalcev ali združnikov. Nudi možnost, da se proizvodnja individualnega proizvajalca družbeno obseže in usmerja z različnih strani. Zato dobí sama kooperacija v praksi razne oblike. V njihovih okvirih nastajajo tisti družbeni odnosi v proizvodnji in razdelitvi, ki so sprejemljivi tako za individualnega proizvajalca kakor tudi za socialistično skupnost. Zato se v vsaki obliki kooperacije prvine socializma neogibno srečujejo s prviniami izginjajočih privatnih odnosov v gospodarjenju. Vsaka predstavlja organizem, ki raste in ki se spreminja.

Če upoštevamo zgodovinsko izkušnjo kapitalizma, vidimo, da je področje prometa, tržišče, tisto izhodišče, iz katerega je prodor in družbeni poseg na področje drobne proizvodnje pač najučinkovitejši. S te strani se najprej podre zaprtost proizvajalcev samih vase. V isti meri, v kateri se razvija tržišče in postaja odločilni faktor razdelitve — in končno življenjskega standarda posameznika — postajajo ograje individualnega gospodarjenja vse bolj neodporne. Čist ekonomski račun silí indi-

vidualnega proizvajalca, naj sam prekorači ozke meje, v katerih je proizvajal vse v majhnih količinah in primitivno. Združevanje, prehajanje delovnih procesov na podlago visoke tehnike, delitev dela — specializacija — vse to je pot, na katerega neogibno silí proizvajalec ekonomski proces v pogojih prehodne dobe. Toda tudi družba podpira te korake. Pospešuje jih s svojo gmočno in politično akcijo, s splošno industrializacijo in s podporo, ki jo nudi raznim oblikam kooperacije.

Četudi družbeni poseg izhaja s področja blagovnega prometa, pa se nikakor ne omejuje samo nanj. Gospodarska logika naravnost zahteva, da se ta družbeni poseg razširi tudi na področje proizvodnje.

Kako je to videti v praksi? Kooperacija opravlja promet na račun kmetijskih proizvajalcev. Je njihova skupna vez s tržiščem, t. j. z njihovo družbeno proizvodnjo, razen tega pa je neogibno tudi posrednik zahtev tržišča na samo proizvodnjo. Tudi to je v ekonomskem interesu proizvajalca — družbe. Vpliva na delitev dela in specializacijo v proizvodnji. Namesto za proizvodnjo vseh mogočih pridelkov se proizvajalec opredeli za tisto vrsto proizvodov, ki zaradi naravnih in drugih pogojev daje največji dohodek. Ta korak terja nadaljnjo akcijo kooperacije. Ta akcija je v strokovni pomoči in potem tudi v tehničnem opravljanju raznih del na račun individualnih proizvajalcev. Iz skupnega »trgovca« se kooperacija »promeni« v skupnega »proizvajalca«, soudeleženev v proizvodnji posameznikov na podlagi družbenih sredstev za proizvodnjo. S svojimi stroji, socialistična kooperacija opravlja osnovne posle v sami proizvodnji — oranje, setev, negovanje kultur, žetev, hranitev rezerv, transport itd. Razen tega kooperacija organizira določeno industrijsko predelovanje izdelkov individualnih proizvajalcev.

Vse te dejavnosti, ki jih že v precejšnji meri lahko srečujemo v naših splošnih kmetijskih združenjih, pomenijo proces preobrazbe kmetijstva, odtegotvanje kmetijstvo iz zaostalosti, t. j. socialistično podružbljenje dela v prehodni dobi. Kooperacija, ki smo jo zgoraj na kratko očrtali, gospodarsko že pomeni:

a) da se promet, vez z družbeno proizvodnjo, opravlja družbeno, čeprav je proizvodnja še vedno individualna;

b) da je v naslednji fazi nastala določena specializacija individualne proizvodnje v skladu z družbenimi potrebami; individualni proizvajalec objektivno postaja družbeni proizvajalec;

c) da se individualno delo na posameznem gospodarstvu omejuje na posamezne operacije. Osnovne operacije postanejo predmet kooperativne oblike dela z družbenimi sredstvi;

č) da se individualno delo reducira na področje samo primarne proizvodnje surovin, medtem ko je njihova predelava družbena — v kooperaciji.

Ostane samo še korak, t. j. da individualni proizvajalci preidejo na kooperativno proizvodnjo samih surovin, t. j. da ves tok proizvodnje postane družbeni proces.

Prednost takšne kooperacije je v tem, da z elastičnimi ukrepi uresničuje vso preobrazbo, ne da bi se formalno vtičala v »lastninsko pravico« individualnega proizvajalca, čeprav jo v bistvu pristriže pri koreninah.

Toda kooperacija lahko začne tudi neposredno, z momentom proizvodnje, kot n. pr. naše obdelovalne zadruge. Tudi tukaj dopušča izživljanje »lastnine« — kakor je pač kje razvita zavest združnikov — s tem, da prenaša težišče na dohodek ne po prejšnji lastnini, temveč po današnji stvarni proizvodnji, njenemu napredku in organizaciji. Vse to pa je predvsem odvisno od mehaničnih sredstev, s katerimi zadruge razpolaga, torej tudi od moči tistih združnih skladov, ki imajo družbeni značaj.

Tudi v kmetijstvu je več faktorjev, ki pospešujejo kooperativni delovni proces. Tu je najprej sam razvoj družbenih proizvajalnih sil. Zaradi njega je individualni proizvajalec v zadovoljevanju svojih potreb čedalje bolj odvisen od proizvodnje drugih. Zato se mora usmeriti na zamenjavo, na tržišče. Ta zakonitost pritiska nanj tudi v tej smeri, da pospešuje svojo proizvodnjo in delovno proizvodnost. S stariimi sredstvi in s stariim načinom dela pa tu ne more mnogo doseči. Naj bo še tako konservativen, izhod mora iskati v uporabi moderne tehnike in drugih sredstev za kmetijstvo.

S temi sredstvi pa razpolaga skupnosti ali v njenem imenu določeni organi. Proizvaja jih socialistična industrija. Skupnost jih zavestno drži v svoji družbeni posesti. Po svoji naravi pa so ta sredstva taka, da — kakor tudi v industriji — zahtevajo svojo družbeno uporabo. Tudi tu velja zakon, da je družbeno delo, skupno uporabljane, pogoj za proizvodnjo in uporabo modernih delovnih orodij. Individualno gospodarstvo drobnega proizvajalca je preveč tesno delovno področje, da bi bila njihova uporaba racionalna. To velja celo za traktor, ki ga ni imeti za vtelesenje kmetijske strojne tehnike. Traktor je prej neka majhna strojna pogonska moč, ki je kot motor prikladna tudi za razna dela v kmetijstvu in izven njega.

Razen tega so možnosti individualnega gospodarstva dokaj majhne tudi za zbiranje potrebnih sredstev za nabavo različnih strojev celo v primeru, če bi lahko računali z možnostjo njihove racionalne uporabe v tesnih mejah drobnega posestva.